

*Międzynarodowy
Rok
Dziecka*

PORTRET
DZIECKA
ze zbiorów
MUZEUM
NARODOWEGO
w POZNANIU

*

17

Wystawa zorganizowana z okazji Międzynarodowego Roku Dziecka przez Muzeum Narodowe w Poznaniu z inicjatywy i przy współpracy Biura Wystaw Artystycznych w Jeleniej Górze.

Zapewne jest kwestią przypadku, że Międzynarodowy Dzień Dziecka przypada wtedy, gdy słońce znajduje się w znaku Bliźniąt, który jest symbolizowany przez dwójkę bliźniaczych chłopców. Ale jest to też czas, kiedy słońce grzeje najgoręcej, zwiastując lato i upragnione wakacje.

Dzieciństwo to czas niezwyklej ruchliwości, ciągłego bycia w biegu, niemożliwości usiedzenia na jednym miejscu. Przypuszczalnie dlatego najbardziej ruchliwy z greckich bogów — Hermes — wyobrażany był często pod postacią chłopca, a wysłannik boginii miłości Afrodyty — Eros — to mały i psotny łobuziak. Jednocześnie Eros był tym, który życie ludzkie ozdabiał kwiatami najpiękniejszych uczuć. Tak też dziecko było tą istotą, dzięki której małżeństwo mogło być uważane za prawdziwe, kobieta stawała się prawdziwą kobietą, a mężczyzna prawdziwym mężczyzną. Dziecko nadaje sens egzystencji rodziny, jest tym elementem, który zachowuje ciągłość rodu, ciągłość społecznego funkcjonowania, nazwiska i honoru.

Dziecko to potencjalność, a dzieciństwo to okres, w którym przyszłość jest koloru różowego, w którym pewność dochowania wierności swym idealom i wiara w ich osiągnięcie jest pełna i niezachwiana. Jest to ten jedyne okres w życiu człowieka, gdy usilnie dążymy w przyszłość, gdy cieszymy się z uciekającego czasu, gdy chcemy być coraz starsi, coraz dojrzalsi, coraz bardziej dorośli, gdy obawa przed tym, że dążymy do wiecznego unicestwienia jest czymś zgoła obcym. Jakże daleko stąd do dnia, w którym ma nastąpić ocknięcie w prawdziwym już swym przeznaczeniu i rozpoznanie w sobie jednego z tych nieszczęśliwych i zagubionych indywiduów, w których żarliwe wyobrażenia młodości strawione zostały przez tragifarsę dorosłego życia. Pozostaje wspomnienie, w którym utracone dzieciństwo jawi się jako zmitologizowana kraina pełnej szczęśliwości.

Do mitycznego dzieciństwa tęsknimy jako do czasu, w którym nie istniały problemy natury egzystencjalnej, poczynając od najbardziej przyziemnych trosk materialnych, aż do problemów życia i śmierci, etyki i moralności, boga i wszechświata; gdy nie istniały obowiązki, odpowiedzialność i rygory. Świat mitycznego dzieciństwa to świat absolutnej wolności — wolności utopijnej, mogącej istnieć tylko w sferze wspomnień. Dziecko jest więc obiektem projekcji niespełnionych marzeń rodziców. Jemu ma udać się to wszystko, czego im nie udało się zrealizować.

Ale ten zmitologizowany przez dorosłych świat dziecka, aczkolwiek na ogół pozbawiony trosk materialnych, nie jest bynajmniej wolny od konfliktów, namiętności i rozczarowań. Nie są one na pewno tej wagi gatunkowej co konflikty w świecie dorosłych, ale dla wyostrożonej wrażliwości dziecka są równie — o ile nie bardziej — brutalne i niszczące. Dlatego też utrata przywilejów dzieciństwa spowodowana przyczynami społecznymi i losowymi, wiążąca się z koniecznością podjęcia przez dziecko obowiązków dorosłego życia uważana jest za najcięższą i niepowetowaną stratę w życiu.

Wszystkie te względy spowodowały, że dziecko było odwiecznym tematem sztuki i literatury. W większości dzieł dzieciństwo jawi się jednak jako zbiór sentymentalnych stereotypów. Takie są właśnie obrazy zgromadzone na naszej wystawie. Gros z nich pochodzi z wieku XIX i prezentuje charakterystyczną dla tego stulecia konwencję. Są też przykłady malarstwa z wieku XVIII i z początku XX, ale i te wpisują się w jednolity profil wystawy dziecięcego portretu. Są to portrety — dokumenty, portrety określonych, rzeczywiście niegdyś istniejących postaci dziecięcych (w przeciwieństwie do tak rozpowszechnionego w sztuce ukazywania dzieci w ramach scen rodzajowych, czy traktowania ich jako szafażu, alegorii, symbolu czy zwykłego dodatku). Na ogół są to portrety pojedyncze, ale jest też kilka portretów podwójnych, a nawet jeden potrójny; jest również zespół obrazów będących portretem matki z dzieckiem.

Funkcjonowanie społeczne prezentowanego typu portretu dziecięcego można przyrównać do dzisiejszego funkcjonowania zdjęcia — pamiątki. Funkcja ta warunkuje wybór określonej konwencji stylistycznej, która aczkolwiek realistyczna ukazuje dziecko idealizowane, uśmiechnięte, o beztroskim spojrzeniu, odświeżone. Oczywiście konwencja ta determinowana była przez tendencje stylistyczne charakterystyczne dla sztuki danego czasu i światopogląd zamawiającej portret grupy społecznej. W zbanalizowanej wersji wizerunek dziecka, jaki oglądamy na prezentowanych obrazach, pojawił się z czasem na opakowaniu czekoladek przeznaczonych dla dzieci.

Na wystawę składają się obrazy będące przykładami zarówno malarstwa polskiego jak i obcego — przede wszystkim niemieckiego, ale są również obrazy reprezentujące malarstwo francuskie i belgijskie. Wśród nazwisk artystów, są nazwiska tak znane, jak Marceli Bacciarelli (1731—1818), nadworny malarz króla Stanisława Augusta Poniatowskiego, Józef Pitschmann (1758—1834), Alojzy Rejchan (1805—1869), Olga Boznańska (1865—1940), czy Wojciech Weiss (1875—1950). W większości jednak są to artyści mało znani, często znani tylko z nazwiska a w dużej mierze nieznani zupełnie. Podobnie przedstawia się sprawa z osobami portretowanymi. Ale nie o nazwiska nam chodziło. W wyborze kierowaliśmy się jedynie tematem i określonym jego ujęciem.

Tadeusz Matuszczak

Janusz Pazder

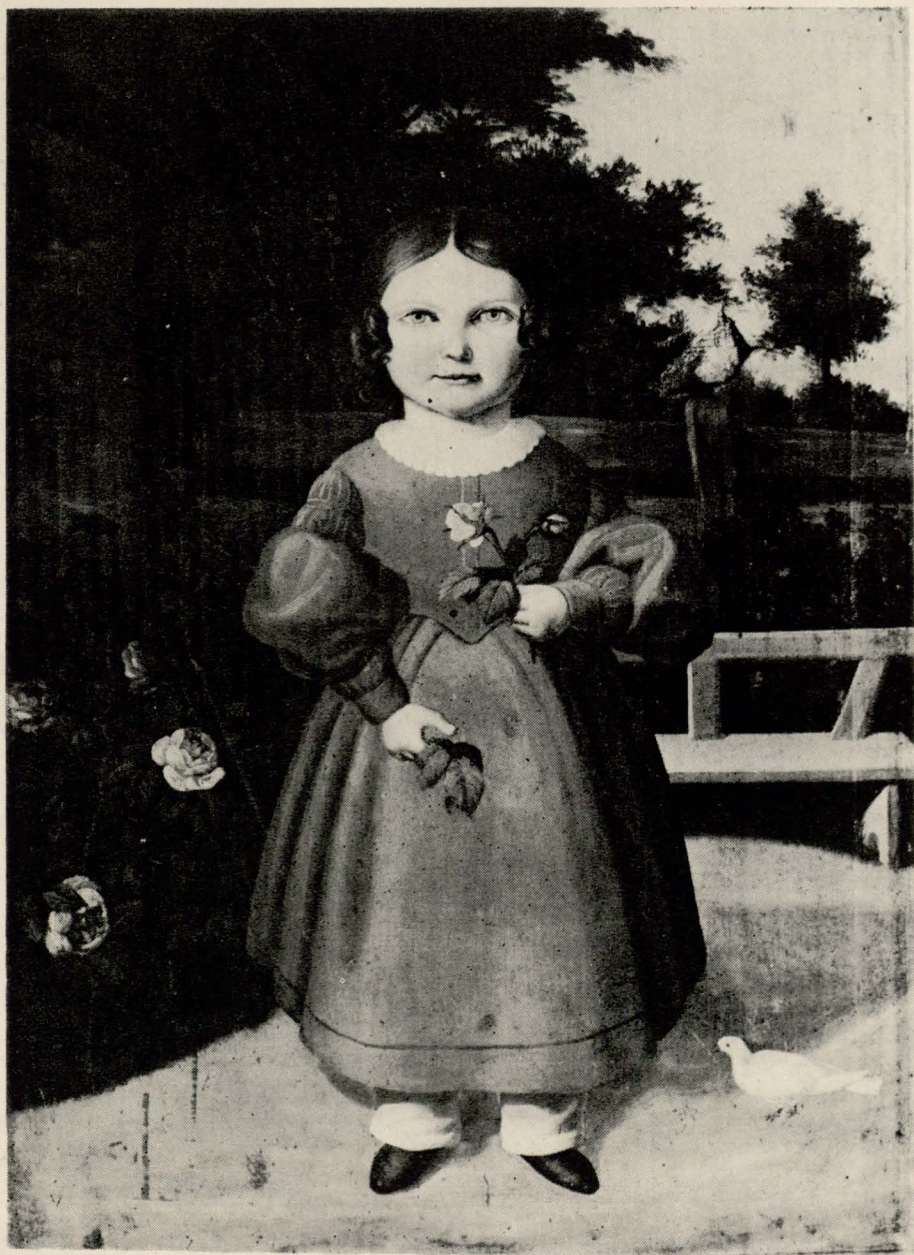
4

1. Marcelli BACCIARELLI 1731–1818. Portret Julii Manteuffel jako ośmioletniej dziewczynki 1781 r. olej-plótno (65×52-owal) nr inw. Mp 193
2. Marcelli BACCIARELLI Portret wnuczki artysty ok. 1815 r. olej-plótno (48×39) nr inw. Mp 191
3. Carl BARSCHALL ?–1873. Portret chłopca 1834 r. olej, plótno (47×42,5) nr inw. Mo 1921
4. Heinrich BINDE 1862–?. Portret chłopca z rodziny Raczyńskich. pastel, papier 50×40 (owal) nr inw. Mo 1497
5. Olga BOZNAŃSKA 1865–1940. Portret dziewczynki w czerwonej chustce 1891 r. olej, plótno 33×25,5 nr inw. Mp 1364

9

6. Olga BOZNANSKA Portret Edwarda Raczyńskiego jako chłopca 1904 r. olej, tektura 64×53 nr inw. Mp 908
7. Michał CHYLEWSKI 1787–1848. Chłopak z koszem grzybów, olej, płótno 85×65,5 nr inw. Mp 233
8. Jakob Joseph EECHOUT 1793–1861. Portret dziewczynki ok. 1840. olej, płótno 44×38 nr inw. Mo 614
9. P. GASLINI. Portret dwojga dzieci 1862 r. akwarela, papier 37,5×30 (owal) nr inw. Mo 1639
10. Marceli HARASIMOWICZ 1859–?. Głowa młodego Cygana 1887 r. olej, płótno 40×33 nr inw. Mp. 968

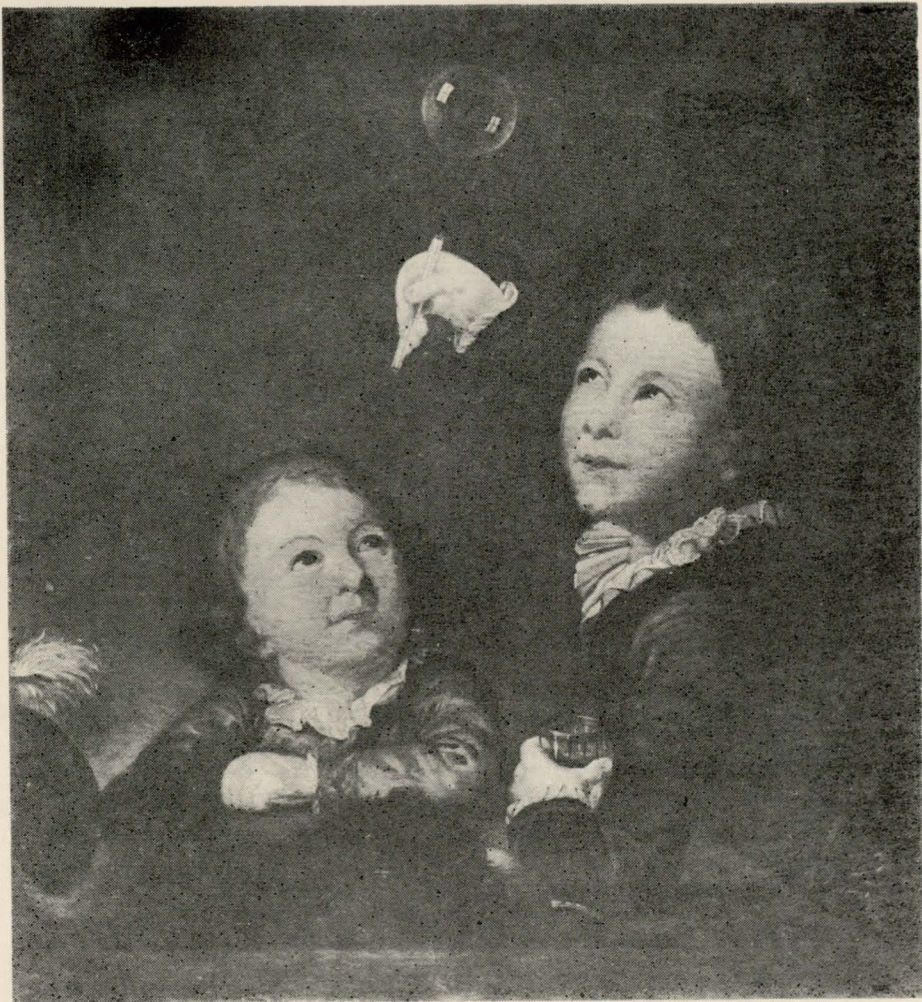
12

11. Marian JAROCZYŃSKI 1819–1901. Portret chłopca z rodziny Dellertów. olej, płótno 37×28 nr inw. Mp 258
12. C.H. KLEEMANN. Portret Antoniny Gregorowicz 1841 r. olej, płótno 71×52,5 nr inw. Mp 2231
13. Wacław KONIUSZKO 1854–1900. Popiersie chłopca w kapeluszu. olej, płótno 32,0×26,0 nr inw. Mp 1378
14. Antoni KOZAKIEWICZ 1841–1929. Chłopiec z szablą 1868 r. olej, płótno 116×100 nr inw. Dep 792
15. KRIEGER. Portret młodej dziewczyny 1830 r. olej, płótno 90×69 nr inw. Mo 783

34

16. Caroline LINDEN. Portret Adeli i Emilii Raczyńskich 1862 r. olej, płótno 26×22 (owal) nr inw. Mo 1864
17. Bolesław ŁASZCZYŃSKI 1842–1909 r. Portret dzieci artysty 1879 r. olej, płótno 123×154 nr inw. Mp 1065
18. Bolesław ŁASZCZYŃSKI. Portret Witolda Łaszczyńskiego, syna artysty 1897 r. olej, płótno 56,5×42,5 nr inw. Mp 1066
19. MANDL. Portret Clary von Grässendorff w wieku 4 lat 1847 r. olej, płótno 35×29 nr inw. Mo 592
20. Józef MĘCINA – KRZESZ 1860–1934 r. Sierotka, olej, płótno nalepione na tekturę 53×37,5 nr inw. Mp 973

35

21. Kazimierz MORDASIEWICZ 1859–1923 r. Portret Zofii Czartoryskiej w wieku dziecięcym 1900 r. pastel, papier 61×46 nr inw. Mp 923
22. Nieznany malarz francuski. Chłopiec z butelką wina (pocz. XVIII w.) nr inw. Mo 316
23. Nieznany malarz z pocz. XIX w. Portret chłopca, olej, płótno 60×49 nr inw. Mp 1013
24. Nieznany malarz. Główna dziecka pocz. XIX w. olej, płótno 32×31,5 (owal) nr inw. 1904
25. Nieznany malarz. Portret Bernarda Andrzeja Potockiego 1800–1874 r. w wieku chłopięcym (ok. 1812 r.) olej, blacha cynowa 23×19 nr inw. Mp 959
26. Nieznany malarz. Portret dziewczynki ok. 1820 r. olej, płótno 82×67 nr inw. Mo 1612

39

-
27. Nieznany malarz. Portret chłopca z pieskiem ok. 1830 r. olej, płótno 59×50,5 nr inw. Mp 503
28. Nieznany malarz niemiecki. Gustaw von Plettenberg w wieku 4 lat 1839 r. nr inw. Mo 1900
29. Nieznany malarz. Portret chłopca z kotem ok. poł. XIXw. olej, płótno 51×45, nr inw. Mp 887
30. Nieznany malarz. Portret Edwarda Raczyńskiego w wieku dziecięcym 1853 r. pastel, papier nalepiony na płótno 32,6×24,5, nr inw. Mp 956
31. Nieznany malarz. Portret chłopca 2 poł. XIX w. olej, blacha cynowa 43×32, nr inw. Mp 2116

32. Nieznany malarz. Portret Teofli Jabłonowskiej z synkiem po poł. XIX w. kopia, olej, płótno 117×90, nr inw. Mp 568
 33. Nieznany malarz. Portret chłopca, koniec XIX w., olej, płótno 52×42 nr inw. Mp 941
 34. Nieznany malarz. Portret dziewczynki, olej, płótno 46,5×38 (owal) nr inw. Mp. 942
 35. Nieznany malarz ok. 1825. Portret dwóch chłopców bawiących się bańkami mydlanymi, olej, płótno 75×68,5, nr inw. Mp 351
 36. Józef PITSCHMANN 1758–1834 r. Portret Marii Daszkiewiczowej z córeczką olej, płótno 91,5×70 nr inw. Mp 1272
 37. Alojzy REJCHAN 1805–1860 r. Portret matki z synkiem 1852 r., nr inw. 1242
 38. Katarzyna STADNICKA z KRASICKICH. Portret Róży Humnickiej z d. Stadnickiej ok. 1800–1805 r., pastel, pergamin 30×25 (owal) nr inw. Mp 346
 39. Tadeusz STYKA 1889–1954 r. Portret ks. Ludwika Czartoryskiej z synkiem 1914 r. olej, płótno 131×90, nr inw. Mp 331
 40. Wincenty TROJANOWSKI 1859–1928 r. Portret dziewczynki 1886 r. olej, płótno 52×43, nr inw. Mp 728
 41. J. TRZCIŃSKA. Portret dziewczynki, olej, płótno 23×19, nr inw. Mp 196
 42. Christian Leberecht VOGEL 1759–1816 r. Portret dwojga dzieci artysty olej, płótno 77×97, nr inw. Mo 1770
 43. Wojciech WEISS 1875–1950 r. Chłopak 1898 r. olej, płótno 67×48, nr inw. Mp 1470
 44. Bl. von WOBESER. Portret Chłopca 1878 r. olej, płótno 45×39 (owal) nr inw. Mo 1922
 45. Tadeusz WOLNIEWICZ 1897–1939 r. Portret chłopca 1916 r. olej, płótno 35,5×28, nr inw. Mp 366
-

Opracowanie graficzne wydawnictw

– WITOLD TURKIEWICZ –

Redakcja i teksty

Tadeusz MATUSZCZAK, Janusz PAZDER

BWA